

EESTI ADVOKATUURI JUHATUS ISTUNGI PROTOKOLL

14. oktoober 2025. a nr 21
Tallinn

5.6 Isiku elukoha läbiotsimise praktikast

Vandeadvokaat Silver Reinsaar pöördus advokatuuri juhatuse poole, et saada seisukoht küsimuses, kas isiku elukoha läbiotsimisega võib Eestis kehtiva õiguse kohaselt alustada enne kaitsja saabumist vaatamata sellele, et kahtlustatav soovib toimingust kaitsja osavõttu.

Advokaat juhib tähelepanu juhtumile, kus prokuröri poolt avalikul kohtuistungil avaldatud selgitustest nähtuvalt on see praktikas tavapärane, et läbiotsimisega alustatakse enne kaitsja saabumist ning seda isegi siis, kuigi isik soovib toimingust kaitsja osavõttu. Advokaadi teada see praktikas siiski nii ei ole. Ta on ise osalenud mitmetel läbiotsimistel, millega on oodatud kuni kaitsja kohalejõudmiseni. Samas kõlas istungil prokuratuuri poolt põhjendus, et menetlusseadustik ei sätesta menetleja kohustust oodata kaitsja saabumiseni.

Advokaat ise leiab, et KrMS § 45 lg 1 kohaselt võib kaitsja osa võtta kriminaalmenetlusest alates hetkest, mil isik saab kahtlustatava menetlusseisundi. Sellest reeglist ei ole seaduses tehtud erandeid. Euroopa Liidu direktiivi nr 2013/48 artikli 3 lõike 2 p c kohaselt on isikul õigus kasutada kaitsja abi põhjendamatu viivitusega alates temalt vabaduse võtmise hetkest. Sama artikli lõigetest 5 ja 6 tulenevalt võivad teatud juhtudel liikmesriigid sellest reeglist väga kitsalt piiritletud erandlikel juhtudel teha küll piiranguid, kuid Eestis kehtiva õiguse kohaselt ei ole selliseid erandeid käesoleva hetke seisuga kehtestatud. Antud juhul ei olnud ka tegemist ühegi sellise erandiga, mille puhul direktiiv võimaldaks piirata isiku õigust saada kaitsja abi.

Juhatus pöördus eelviidatud küsimuses seisukoha saamiseks menetlusõiguse komisjoni poole, kes selgitas vastuseks järgmist:

KrMS § 34 lg 1 p 4 näeb ette kahtlustatava õiguse kaitsja juuresolekule ülekuulamisel, vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga ja tema äratundmiseks esitamisel. KrMS § 34 lg 1 p 4 ei näe üheselt ette kahtlustatava õigust kaitsja juuresolekule läbiotsimisel. Seetõttu võidakse tõlgendada KrMS-i selliselt, et läbiotsimist võib alustada alati kaitsja juuresolekuta. Menetlusõiguse komisjon sellise tõlgendusega ei nõustu.

KrMS § 34 lg 1 p 3 näeb ette kahtlustatava õiguse kaitsja abile. KrMS § 8 lg 1 punktide 2 ja 3 järgi on uurimisasutus ja prokuratuur kohustatud tagama kahtlustatavale reaalse võimaluse end kaitsta ning kaitsja abi kui ta seda taotleb. Ka direktiivi 2013/48/EL art 3 lg 1 järgi on liikmesriigil kohustus tagada, et kahtlustataval on õigus kasutada kaitsjat nii pika aja jooksul ja sellisel viisil, mis annab võimaluse kasutada kaitseõigust otstarbekalt ja tõhusalt. Direktiivi 2013/48/EL art 3 lg 2 järgi peab olema võimalus kasutada kaitsjat põhjendamatu viivitusega. Seetõttu tuleb tõlgendada KrMS-i menetlusõiguse komisjoni arvates selliselt, et kui kahtlustatav seda taotleb, on tal üldjuhul õigus kaitsja juuresolekule ka läbiotsimisel. Sellist tõlgendust toetab mh asjaolu, et kahtlustatavalt eeldatakse läbiotsimisel aktiivset panust (määruses nimetatud asjade väljaandmine, elektroonilistele seadmetele juurdepääsu võimaldamine, leitavate asjade ja ruumide kasutamise kohta esitatavatele küsimustele vastamine jne). Kaitsja juuresolek võimaldab tagada KrMS § 8 lg 1 punktis 2 ettenähtud reaalse võimaluse end kaitsta.

Kohtupraktikas on asunud samuti seisukohale mille järgi „[a]rusaam, et läbiotsimist võib alustada ilma kaitsjata, ei ole õige, kui isik on kaitsjat küsinud ning kaitsja on mõistliku aja jooksul läbiotsitavasse kohta tulemas. [...] mõistlik aeg sõltub konkreetse kaasuse asjaoludest. [...] Eesti väikseuse, advokaadibüroode eri linnades paiknevate harukontorite jpt sarnaste tegurite tõttu ei tohiks kaitsja või tema nimetatud asendaja ilmumine läbiotsitavasse kohta üldjuhul olla mõistliku aja jooksul võimatu ülesanne. [...] teadaolevalt on lisaks kokkuleppelistele kaitsjatele vajadusel reageerimisvalmis ka riigi õigusabi korras määratavad kaitsjad [...] Olukorras, kus mõistliku ajaraami sisse jääv ooteaeg menetlustoimingut kõikide eelduste kohaselt ei kahjusta, tuleks kaitsja ära oodata. [...] Kokkuvõtlikult võiks isik kõik olulised menetluslikud otsustused langetada koos kaitsjaga olukorras, kus ta on soovinud kaitsja osavõttu“ (TlnRK 27.01.25, 1-23-5616, p 72).

Samas, kahtlustatava õigus kaitsja juuresolekule läbiotsimisel ei ole absoluutne. Direktiivi 2013/48/EL art 3 lg 5 võimaldab teha erandjuhtudel ajutise erandi, kui kahtlustatava asukoha kauguse tõttu on kaitsja kasutamise õigust pärast vabaduse võtmist põhjendamatult viivitusega võimatu tagada. Direktiivi 2013/48/EL art 3 lg 6 võimaldab teha erandjuhtudel ajutise erandi ulatuses, mis on konkreetsetest asjaoludest tulenevalt põhjendatud mh selleks, et vältida märkimisväärse kahju tekitamist menetlusele (vt ka direktiivi 2013/48/EL põhjendus 32 ja analoogia korras EK 07.09.23, C-209/22, p-d 62-78). Kohtupraktikas on leitud, et „näiteks pole põhjust menetlustoimingu alustamisega oodata kui kaitsja ütleb, et saab tulla 5-6 tunni pärast ning ei ole valmis nimetama ka asenduskaitsjat. [...] Ka ei peaks menetleja läbiotsimisega viivitama juhul, kui on oht, et iga viivitusega kaasneb asitõendite rikkumise või hävimise riisiko“ (TlnRK 27.01.25, 1-23-5616, p 72).

Eelnevast tulenevalt on menetlusõiguse komisjoni seisukoht, et kui kahtlustatav soovib läbiotsimisel kaitsja juuresolekut, siis:

- üldjuhul tuleb alustada läbiotsimist kaitsja juuresolekul;
- erandjuhul võib alustada läbiotsimist kaitsja juuresolekuta.

Menetlusõiguse komisjoni arvates võiks kaaluda KrMS § 34 lg 1 p 5 muutmist selliselt, et:

- sätestatud ei oleks suletud loetelu toimingutest, milles kahtlustataval on õigus kaitsja juuresolekule;
- sätestatud oleks kahtlustatava õigus kaitsja juuresolekule uurimis- või muude tõendite kogumise toimingutel, mis riivavad kahtlustatava õigusi.

Juhatus nõustub menetlusõiguse komisjoni seisukohaga. Kahtlustataval või süüdistataval on õigus sellele, et tema kaitsja oleks uurimis- või muude tõendite kogumise toimingute, sh läbiotsimise juures. Seetõttu, kui isik on soovinud kaitsjat, tuleb üldjuhul läbiotsimise alustamisega oodata kuni kaitsja kohalejõudmiseni. Samas kahtlustatava õigus kaitsja juuresolekule läbiotsimisel ei ole absoluutne, kuna lubatud on teha kohtueelses etapis kaitsja kasutamise õigusest ajutine erand, kui uurimisasutuste viivitamatu tegutsemise on hädavajalik selleks, et vältida märkimisväärse kahju tekitamist kriminaalmenetlusele, eelkõige selleks, et hoida ära oluliste tõendite hävitamist või muutmist või tunnistajate mõjutamist.

Juhatus

O T S U S T A S:

Teha juhatuse seisukoht advokatuuri liikmetele teatavaks.